

Forisek Péter

A Phasis és környéke Arrianos *Periplus*ában

Az ókori földrajzban valós történeti helyekhez mitikus ősi történetek fűződtek, amelyek a történeti korokban az antik folklór sajátos részét képezték. Jelen tanulmányban az egyik legismertebb görög mitológiai történettel, Iasón és az Argonauták legendás helyszínével, a kolchisi Phasis folyóval és vidéél foglalkozom a Kr. u. 2. századi görög-római politikus és történétíró, Arrianos egyik értekezésének, a Fekete-tenger körülhajózására vonatkozó fejezetének kommentálásával.¹ A Phasis nem pusztán az ókori történelem egyik földrajzi színtere volt, a legkorábbi görög irodalomban a hajózható tengerek határát jelentette, maga a folyó pedig határvonalat Európa és Ázsia között.² Arrianos a következőket írja a térségről:

„8. Innen a Phasisra³ hajóztunk, 90 stadionra Mogrostól, amelynek a vize az összes, általam ismert folyó közül a legkönnyebb és a legkülönbözőbb színű. Bárki megítélheti a könnyűségét egy mérleg segítségével, vagy még hamarabb az alapján, hogy a tenger felszínén úszik, nem keveredik össze vele, éppen úgy amint Homéros mondja a Titarésiosról, hogy

1 A fordításhoz felhasznált szövegkiadás: *Flavii Arriani quae exstant omnia*. Szerk. Antoon Gerard Roos – Gerhard Wirth, Leipzig, 1967–1968. Arrianos *Periplus*ának több modern nyelvű kiadása is van: Henry Chotard: *Le Périphe de la Mer Noire par Arrien*. Paris, 1860.; Gerardo Marengi: *Arriano: Periplo del Ponti Eusini*. Naples, 1958.; Alain Silberman: *Arrien Périphe du Pont-Euxin*. Paris, 1995.; Aidan Liddle: *Arrian Periplus Ponti Euxini*. London, 2003. (továbbiakban Liddle, 2003.); Murat Arslan: *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*. Istanbul, 2005.; Søren Lund Sørensen: *Arrians omsejling af Sortehavet*. 2014. Online: http://aigis.igl.ku.dk/aigis/2014,2/Arrians_Omsejling.pdf – 2017. március. A periplus műfajához: Oswald A. Wentworth Dilke: *Greek and Roman Maps*, Ithaca – New York, 1985. 130–144. (Arrianoshoz 140.); Forisek Péter: *Arrianos-tanulmányok*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2013. 20–24. (továbbiakban Forisek, 2013.)

2 Pl. A Kr. e. 5.századi Aischylos *Megszabadított Prométheus*ában, amit maga Arrianos is említ értekezésében. Arrianos: *Periplus Ponti Euxini*. 19. (továbbiakban Arr. *Perip.*) Hérodotos azt írja, hogy egyesek szerint a kolchisi Phasis, mások szerint a Maiótisba folyó Tanais (Don folyó), vagy Kimmér-tengerszoros (Kercsi-szoros) volt a határ Európa és Ázsia között. Azt azonban megemlíti, hogy nem tudta kideríteni, kik állapították meg ezeket a határokat (Hérodotos: *A görög-perzsa háború*. 4.45. [továbbiakban Hér.]).

3 A mai Rioni folyó, Grúzia

az a Péneios tetején úszik, mint az olaj.⁴ És valóban, ha valaki éppen csak a vízfelszín alatt merít, lehetséges tiszta vizet kihúzni, míg akkor ha valaki mélyebbre süllyeszti az edényt, sós vizet húz ki. Emellett a Pontosnak frissebb vize van, mint a rajta kívüli tengernek, és ennek oka a folyói, melyek igen nagyszámúak és bővízőek. Ennek a frissességnek a bizonyítéka – ha a megfigyelhető jelenségeket szükséges bizonyítani – az, hogy azok, kik a tenger körül élnek a csordákat lehajtják a tengerhez, és abból itatják őket.⁵ Azok jól láthatóan örömmel isznak és a vélemény az, hogy ez a fajta itatóhely sokkal hasznosabb nekik, mint a friss víz. A Phasisnak olyan színű a vize, mint amit beszennyezett az ólom van az ón, de aztán amint elhagyja, teljesen tiszta lesz. Ezen túlmenően, azoknak, akik felhajóznak a Phasion, hagyományosan tilos vizet vinniük magukkal, és amint a folyásába érnek utasítást kapnak, hogy öntsék ki az összes kívülről származó vizet ami a hajókon van. Azt mondják, hogy azok akik megtagadják, hogy így tegyenek, nem hajóznak szerencsésen tovább. A Phasis vize nem poshad meg, de változatlan marad több mint tíz évig, míg végül aztán friss lesz.⁶

9. A Phasisba behajózónak bal oldalról helyezkedik el Phasiané istennő. A jellegzetes vonásai alapján ő Rhea,⁷ mivel cintányér van a

4 Hivatkozás Homéros *Iliasára* (2.754.): „s vágykeltő Titarésszosz mentén laktak: e szép víz / áradatával a Péneioszba folyik, de ezüstös- / forगतagú Péneiosszal mégsem vegyül egybe, / csak szintjén szaladoz, s valamint az olaj, tovaömlik...” (2.754. Ford. Devecseri Gábor).

5 A Fekete-tenger valóban két fizikailag egymástól elkülönülő vízrétegből áll. A felső kb. 150 méteres réteg sóban kevésbé gazdag, az alatta fekvő rétegben viszont nagyon magas a sókoncentráció. A tengernek ugyanis egyetlen összeköttetése van a sós világtengerekkel, a Boszporuszon és a Dardanellákon keresztül, innen érkezik a sós víz. Ugyanakkor négy nagy és több kisebb édesvízi folyó ömlik a Fekete-tengerbe, a Duna, a Dnyeper, a Dnyeszter és a Don, így főként a folyók torkolatvidékén nagyon alacsony a sókoncentráció. A két vízréteg nem keveredik egymással, ezért alakult ki ez a sajátosság. Rudl József: *A Szovjetunió utódállamainak földrajza*. Bp. – Pécs.1999.

6 A Phasisról leírtak más ókori szerzőknél is szerepelnek: Aristotelés: *Problémata*. 23.6.; Polybios 4.42.; Strabón: *Geógraphika*. 1.3.4. (továbbiakban Strab.) szerint azért van ez a jelenség, mert nagyon sok folyó folyik a Fekete-tengerbe. Liddle, 2003. 99.

7 Rhea ősi görög istennő, minden istenek és az emberek anyja (Nagy Istennőnek, görögül Megalé Theának, latinul Magna Maternak is nevezték). A phrygiai földistenő Kybelé kultusza a történetírói hagyomány szerint a második pun háború során jelent meg Rómában. Vö. Livius: *Ab urbe condita*. 29.4–11.; Appianos: *Hannibaiké*. 56; Cicero: *De haruspicum responsis*. 27.; Diodóros: *Bibliothéké historiké*. 34.33.2. (továbbiakban Diod. *Bibl. hist.*) Irodalom: Gesztelyi Tamás: Magna Mater változó szerepkörben. = *Ókor*, 15/1. 2016. 64–68.; Tóth Orsolya: Szent Márton és a „szent” fenyőfa. In. *Pannóniától Galliáig. Szent Márton és kultusza*. Szerk. Tóth Orsolya, Debrecen, 2017. 28–39. Arrianos Phasianét a helyi istennőt Rheával azonosítja. Arrianos

kezeiben és oroszlánok a trónusa alatt, és éppen úgy ül, mint az, amelyik Pheidias műve az athéni Métróónban.⁸ Itt is bemutatják az Argó horgonyját. Ez a vasból készült tárgy nekem nem tűnt réginek, bár a mérete nem a mai horgonyké és az alakja is máshogy van formálva, nem inkább mostaninak tűnik. De szintén ki vannak állítva egy régi kő horgonynak a darabjai, és bárki kitalálhatja, hogy ezek inkább azok, amelyek az Argó horgonyának a maradványai.⁹ Azon kívül nincs más emlék, amely Iasón mítoszához tartozna. Máskülönben maga az erőd, amelyben egy 400 fős válogatott egység (stratiótai epilektoi) táborozik,¹⁰ nekem úgy tűnt, hogy eléggé biztonságos a hely fekvése miatt és azok számára is a legkényelmesebb helyen fekszik, akik erre hajóznak. Ráadásul egy kettős árkot húztak a fal körül, az egyik árok olyan széles, mint a másik. A fal régebben földből volt és fa tornyokat emeltek a tetejére, most mindkettő,

az istennő görög megfelelőjének Déméternek volt a papja szülőházában Bithyniában, amelyről Photius tudósít Arrianos *Bithynika* c. művéről készített szócikkében. Photius: *Bithynika*. Online: Livius.org. Articles on ancient history, <http://www.livius.org/arl-arz/arrian/bithynika.html> – 2017. szeptember

8 Arrianos az *Anabasis*ban is megemlíti a Métróónt (3.16.8.), de nem említi meg a Phasisnál álló szentélyt. Pausanias is azt írja, hogy az athéni Métróónban álló szobor Pheidias alkotása. Pausanias: *Descriptio Graeciae*, 1.3.4. (továbbiakban Paus.)

9 Arrianos korában rendkívül népszerű volt az antiquarius irodalom, amely a régi szokások és az ősi történelemhez kapcsolódó emlékeket kutatta és mutatta be. Az egyik legjelentősebb és legismertebb munka Gellius *Noctes Atticae* c. műve. Arrianos nagyon jól tudja, hogy a fém horgonyt az Argonauták mítikus korszakában még nem ismerték. A kő horgonyokhoz egy érdekes adalék az aiginai Sóstratos kő horgonya, amely a görög gyarmatosítás korából származik. Fergus Millar: *Rome, the Greek World, and the East. I. The Roman Republic and the Augustan Revolution*. Chapel Hill – London, 2002. 50.; *Görög történelem. Szöveggyűjtemény*. Szerk. Németh György, Bp., 1996. 138–139.

10 Arrianos a *Periplus*ban három a keleti limesen kívül fekvő katonai helyőrséget említ, Apsarost, Phasist és Sebastopolist. Apsaros (mai nevén Gonio Grúziában) közvetlenül a cappadociai limes elöterében feküdt, erődjében öt cohors állomásozott (Arr. *Perip.* 6.), Sebastopolis (eredeti nevén Dioskourias, mai neve Suhumi, szintén Grúziában fekszik) helyőrségének létszámát nem említi (Arr., *Perip.* 10). A Phasisban állomásozó 400 fős válogatott egység lehet egy legióból kiválogatott elit egység (Henry Francis Pelham: Arrian as Legate of Cappadocia. = *The English Historical Review*, 11/44. 1896. 633.; Michael Paul Speidel: The Caucasus Frontier: second century Garrison at Apsarus, Petra and Phasis. In. *Studien zu den Militärgrenzen Roms*. III. Szerk. Michael Paul Speidel, Stuttgart, 1986. 659–660), vagy egy segédsapat válogatott egysége (Polybios 6.26.6–8). A keleti limes cappadociai szakaszával részletesen foglalkozik Timothy Bruce Mitford: Cappadocia and Armenia Minor: Historical Setting of the Limes. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II. 7/2. Szerk. Hildegard Temporini, Berlin – New York, 1980. 1169–1228. (továbbiakban Mitford, 1980.) A három fentebb említett erőről és a kaukázusi római katonai jelenlétről ld. 1192–1194. oldalak.

a fal és a tornyok is, égetett téglából vannak.¹¹ Az alapjai erősek és hadigépeket is elhelyeztek benne, röviden, teljesen fel van szerelve, hogy megakadályozza a barbárokat még akár abban is, hogy megközelítsék, és önmagában megvédi a helyőrséget az ostrom veszélyeitől.¹² De mivel a hajó kikötésére szolgáló helynek is biztonságosnak kell lennie, akár csak az egész terület az erődön kívül, amelyet a hadsereg veteránjaival, különféle kereskedőkkel és másokkal telepítettek be, ezért úgy döntöttem, hogy építék egy újabb árkot a másik kettőtől kezdve, amely körbefutja a falakat, egészen a folyóig, és amely körbezárja mind a kikötőt, mind a falakon kívüli házakat.”

A Phasist nagyon sok antik szerző megemlíti, a név etimológiájára Pseudo-Plutarchos *De fluviis* c. művében találunk egy történetet.¹³ Azt írja, hogy a folyót korábban Arktourosnak nevezték, ez a név azokra a hideg vidékekre utalt, ahonnan a folyó eredt. A Phasis nevet a Napisten és Ókeanos lánya, Ókyroé közös gyermekéről Phasisról kapta, aki megölte anyját, amikor házasságtörésen kapta. Az őt üldöző Fúriák elől az Arktourus folyóba vetette magát, amelyet ezután az ő nevéből Phasisnak neveztek.

Arrianos művének kutatóiban joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért kerültek bele a mitológiai történetek és színhelyek a praktikus céllal (a

11 Az erőd régészeti maradványai nem kerültek elő a tengerpart változásai miatt. Arrianos leírása különösen fontos ezért, hiszen az erődnek különböző építési fázisai voltak, valószínűleg az ő korában Hadrianus védekező stratégiájának részeként újjáépítették, illetve megerősítették az erődöt. A késő antikvitásban egy leírás alapján már csak egy fából készült erőd állt a helyén (David Braund: *Coping with the Caucasus: Roman responses to local conditions in Colchis*. In: *The Eastern Frontier of the Roman Empire: Proceedings of a colloquium held at Ankara in September 1988*. Szerk. David H. French, – Cristopher S. Lightfoot, 1989. [Továbbiakban Braund, 1989.] 35.). Mitford szerint a régészeti feltárások a víz alatt téglafalakat tártak fel. Mitford, 1980, 1192. 52. jegyzet.

12 Többféle elképzelés is van, hogy kik jelenthettek veszélyt az erődre és az általa védett területre. Az egyik elképzelés szerint a Traianusnak még engedelmeskedő ibériai király, Pharasmenés, Hadrianus korában már veszélyt jelentett a térségre (vö. David Braund: *Hadrian and Pharasmenes*. = *Klio*, 73. 1991. 208–219.; Braund, 1989. 35.; Sir Ronald Syme: *Hadrian and the Vassal Princes*. = *Athenaeum*, 59. 1981. 280.). Arrianos Ektaxisa alapján az alánokat is lehetséges ellenségnek tekinthetjük (Liddle, 2003. 101.), azonban az alánokról és esetleges támadási szándékukról Arrianos egyáltalán nem ír a *Periplus*-ban, sőt egyáltalán nem is említi az alánokat. Az alán támadáshoz: Forisek, 2013. 25–52.

13 *Plutarch's Morals*. I. A bevezetőt írta Ralph Waldo Emerson, Boston – Cambridge, 1874. 5.

fekete-tengeri terület felderítése) készült műbe. A válasz kézenfekvő, a mű irodalmi jellegéhez tartoztak, ami a korabeli művelt elit ízlésének felelt meg. Braund szerint az ókori földrajzi felfogás is magyarázza, hogyan kerülhettek be ezek a mitológiai elemek a leírásokba, hiszen Iasónt, mint az első görög utazót, aki eljutott a Kaukázusba, mindenképpen meg kellett említeni.¹⁴ Kolchis területe jelen esetben elsősorban – az Arrianos által is említett – Argonauták mitológiai története miatt érdekes, amelyet számos antik irodalmi mű dolgozott fel, illetve utal rá.¹⁵

A legtöbb műben a Phasist úgy említik, mint az Argonauták történetének színhelyét. A két eposz, Apollónius Rhodius¹⁶ és Valerius Flaccus¹⁷ *Argonauticája* mellett Euripidés,¹⁸ Pindaros¹⁹ és Apollodóros is.²⁰ Hérodotos történeti műve bevezetőjében az Európa és Ázsia közötti ellentét egyik okának Médeia elrablását tartja, ezzel ő is a mitológiai eseményekre utal.²¹ A római szerzők közül Catullus Péleus és Thétis esküvőjének leírásánál említi az Argonautákat.²²

A klasszikus korban, Kr. e. 401-ben Xenophón is bejárta a Phasis vidékét a tízezer görög menetelése során. Az itt történt eseményekről is részletesen tudósít, Xenophón leírását Diodóros Sikeliótés is összefoglalja monumentális művében.²³

14 David Braund: The Caucasian Frontier: Myth, Exploration and the Dynamics of Imperialism. In: *The Defence of the Roman and Byzantine East. Proceedings of a colloquium held at the University of Sheffield in April 1986.* Szerk. Philip Freeman – David Kennedy, 1986. 38–39. (továbbiakban Braund, 1986.)

15 A két legteljesebb Apollónius Rhodius és Valerius Flaccus műve. Az Argonauták történetének különféle változatairól összefoglalás: Kerényi Károly: *Görög mitológia.* Szeged, 1997. 299–310. A további oldalakon Kerényi összefoglalja az Argonauták utótörténeteit, illetve a mítoszhoz kapcsolódó további történeteket. Az ókori Kolchisról a legteljesebb összefoglalás: David Braund: *Georgia in Antiquity: a history of Colchis and Transcaucasian Iberia 550 BC–AD 562.* Oxford, 1994.

16 Apollónius Rhodius: *Argonautica* II. 1261. (továbbiakban Apoll. *Argon.*) „széles folyású Phasis, a tenger legmesszebbi határa” vö. Strab. 11.2.16.

17 Apoll. *Argon.* 1.2. Kellően heroikus hely, hogy az Argonauták az Aranygyapjút ott keressék és hogy a rómaiak ott egy erődöt építsenek fel. vö. Liddle, 2003. bevezetése, 23–25.

18 Euripidés: *Andromaché.* 642.

19 Pindaros: *Isthmika.* 1.2. és *Pythika* 4. költemény: az Argonauták történetéről ír, „sötét bőrű” kolchisiakról beszél.

20 Apollodóros: *Mythológia* 9.23.

21 Hér. 1.2.

22 Catullus: *Carmina.* 64.

23 Diod. *Bibl.* 14.29.

Az Augustus-kori nagy földrajzi író, Strabón a kaukázusi területek leírásánál hosszasan ír Kolchisról és a Phasis vidékéről is.²⁴

„Kolkhisz többi része jobbadán a tenger mellett terül el; végigfolyik rajta a Phasis, az Armeniából jövő nagy folyó, amely fölveszi magába még a közeli hegyekről lezúduló Glaukost és Hippot. Hajózható egészen Sarapana erődtévéig, amely egy városnak a lakosságát is befogadhatná, s innen négy nap alatt lehet eljutni szekéren a Kyrosig. A Phasisnál fekszik a hasonló nevű város, a kolkhisiai kikötője, amely az egyik oldalon a folyóra, a másikon a tóra, a harmadikon pedig a tengerre van kiépítve. Innen a hajóút Amisos és Sinópé felé három vagy két napig tart, mert a part mentén és a folyók torkolatánál puha a talaj. A vidék a méz kivételével (mert az többnyire keserű ízű) jó a gyümölcsstermelésre és a hajóépítéshez szükséges minden dologra; egyrészt faanyagot termel s azt a folyókon szállítja le, másrészt sok lent, kendert, viaszt és gyantát szolgáltat. Híresek a vászonféléi, ezeket külföldi helyekre is elszállították s egyesek ezzel akarják bizonyítani azon állításukat, hogy a kolkhisiaiak az egyiptomiak rokonai...”²⁵

Később még ugyanebben a könyvben Ibéria leírásánál ír a Phasis forrásvidékéről és felső folyásáról is.²⁶

A legtöbb görög-római szerző egyszerűen csak megemlíti a Phasist, amely sok esetben nemcsak a folyót, hanem a folyó mentén elterülő területet is jelenti. Néhány szerzőnél a Phasis a messze fekvő vidék szinonimája. Hésiodosznál a *Theogóniában* Ókeanos és Téthys istennő gyermekei a folyók, köztük Phasis is.²⁷ Vitruvius, *De architectura*. 7.2.: Felsorolja a Föld nagy folyóit, amelyek mind hideg északon erednek hegységekben, köztük a Phasis is Kolchisban. Ovidius a világ nagy folyói között említi.²⁸ Vergilius is a sebes folyók között utal rá.²⁹ Plutarchos párhuzamos életrajzai közül Lucullus és Pompeius életrajzában jelenik meg, csupán említés

24 Strab. 11.2.17–18. Az idézet a 17. caputban szerepel.

25 Vö. Hér. 2.103–105. Hérodotosz Sesóstris fáraó ázsiai hadjárata során a Phasis vidékén telepített le katonákat. A történet értelmezéséhez ld. O. Kimball Armayor: *Sesostris and Herodotus' Autopsy of Thrace, Colchis, Inland Asia Minor, and the Levant.* = *Harvard Studies in Classical Philology*, 84. 1980. 51–74..

26 Strab. 11.4.4.

27 Hésiodos: *Theogónia*. 337–345. (Phasis 340.)

28 Ovidius: *Metamorphoses*. 2.193.

29 Vergilius: *Georgica*. 4.333.

szintjén a folyó.³⁰ Az idősebb Plinius részletesen ír a Phasisról, elmondja, hogy hajózható folyó, 120 híd vezet keresztül rajta és számos város fekszik a két partján, a jelentősebbek Tyndaris, Cyrcaeus, Cygnus, illetve a folyó deltájában Phasis, a legjelentősebb azonban Aea városa, ahol a Hippos és a Cynaesus folyók beletorkollnak a Phasisba.³¹ A Római Birodalom fénykorának idillikus állapotát megörökítő Kr. u. 2. századi Aelius Aristeidés a római határok négy sarokköve között említette az Euphratés, Aithiopia és Britannia mellett.³² Ammianus Marcellinusnál Iulianus császárt hadi hírneve miatt messzi földről származó idegen népek keresik és ajándékokat visznek neki, köztük a Phasis vidékén élő népek is.³³

Három érdekesség is feltűnik a Phassissal kapcsolatban, a *Satyricon*-ban a kolchisi fácán, mint igazi ínycség jelenik meg. A fácán eredeti elterjedési területe a Kaukázus nyugati fele volt, ebben a korszakban került Európába. A fácán rendszertani neve, *Phasianus colchicus*, máig őrzi a madár eredeti származási helyét.³⁴ Pausanias utal egy érdekességre: Hellas folyóiban nincsenek emberre veszélyes halak, mint más folyókban, köztük a Phasisban sem, amelyek „rendkívül veszedelmes, emberevő fajták tenyésznek, amelyeknek alakja a Hermoszban és Maiandroszban élő harcsákra emlékeztet, csak éppen sötétebb színűek és erősebb testalkatúak...”³⁵ Több ókori szerző is megemlíti, hogy a Phasis környéke volt a szintén mitológiai amazónok országa. Démosthenés az athéniai régi tetteit magasztalva azt írja, hogy Théseus az amazónokat a Phasion túlra űzte.³⁶ A szicíliai Diodóros megörökít egy történetet, amelyben III. Alexandros Hyrkaniába érkezett, a tartományban felkereste a Phasis és a Thermodón folyók közötti területet uraló amazónok királynője, Thallestris. A királynő kivételes szépségű volt és harcedzett, ezért azt kérte Alexandrostól, hogy közös gyermekük legyen, akinek így a legkiválóbb emberek lesznek a szülei.³⁷

30 Plutarchos: *Lucullus*. 33., *Lucullus et Cimon*. 3.; Idem: *Pompeius*. 34.

31 Plinius: *Naturalis historia*. 6.12. (továbbiakban Plin. *Nat. hist.*) a Phasist clarissimusnak nevezi, amellyel nyilván mitológiai szerepére utal. A Phasion átvezető 120 hidat Strabón is megemlíti (vö. 24. jegyzet.), ami arra utal, hogy a folyó sebes sodrása miatt nem lehet átgázolni rajta, hanem számos híd biztosította az átjárást az egyik parttól a másikra.

32 Aelius Aristeidés: *Eis Rhómén*. 82.

33 Amm. Marc. *Rerum gestarum libri*. 22.7.

34 Petronius: *Satyricon*. 93.

35 Paus. 4.34. Muraközy Gyula ford.

36 Démosthenés: *Halotti beszéd*. 8.

37 Diod. *Bibl. hist.* 17.77.

A mitológiai alakok közül Dionysos, a bor és a mámor istenének is van kapcsolata a Kaukázus térségével, mivel mítosza szerint Indiából való visszatérését követően oda érkezett meg.³⁸ Ugyanakkor az egyik legismertebb görög mítosz, Prométheus megbüntetése, amely szintén a Kaukázushoz kötődik, szintén megjelenik Arrianos *Periplus*ában. Szerzőnk azt írja a partmenti terület leírásakor, hogy Kaukázus azon csúcsa is látható, amelynek neve Strobilos, ahol, a mítosz szerint, Héphaistos Zeus parancsára leláncolta Prométheust.³⁹

A valós történelmi személyiségek közül Arrianos egyik legnagyobb példaképének, Alexandrosnak is van kötődése a Kaukázus vidékéhez, bár tudjuk, hogy sohasem járt azon a térségen.⁴⁰ Arrianos szerint Alexandrost a halála akadályozta meg abban, hogy a Fekete-tenger és a Kaszpi-tenger közötti részen hódítson.⁴¹

A Kaukázus nevezetes állatai és luxuscikkei is vonzották a rómaiakat. Láttuk, hogy a kolchisi Phasisből származott a fácán őse, amely igen kedvelt étel volt,⁴² és a fényűzés szimbóluma is,⁴³ amit negatív értelemben is használták az idegenszerű pompára.⁴⁴ Ismert volt egy hatalmas testű kaukázusi vadászkutya is, amely szintén közkedvelt volt a rómaiaknál.⁴⁵ A legismertebb, elsősorban Pliniusnál előkerülő ásványkincsek voltak, a cinóber,⁴⁶ a topáz,⁴⁷ a jáspis⁴⁸ és természetesen az arany, amit állítólag Ibériában a folyókban szabad kézzel lehetett gyűjteni.⁴⁹

Ezek alapján érthető, hogy a rómaiakat miért vonzotta régtől kezdve a Kaukázus vidéke. Földrajzilag ugyanakkor még Arrianos korában sem

38 Nonn. 21. 198ff., cf. 309ff., 26. 329ff.. Az irodalmi utalások mellett gazdag régészeti leletek is rendelkezésünkre állnak a Dionysos kultusz kaukázusi elterjedésével kapcsolatban. David O. Lordkipanidze: *Drevnyaya Kolkhida*. Tbilisi, 1979. 203–205.

39 Arr, *Perip.* 16., Vö. Philostratus: *Vita Apollonii*. 2.3. (továbbiakban Philost. *Vit. Apoll.*)

40 Diod. *Bibl. hist.* 17.75.; Plutarchos: *Alexandros*. 44.; Plin. *Nat. hist.* 4.39.

41 Arrianos: *Anabasis*. 4.15., 5.3., halála: 7.16. (továbbiakban Arr. *Anab.*); Braund, 1986. 40.

42 Arr. *Perip.* 10.

43 Athénaios: *Deipnosophistai* 9.387.

44 Plin. *Nat. hist.* 19.52.; Juvenalis. 2. 59.

45 Plin. *Nat. hist.* 8.149.; Oppianosz: *Cynegetica*.. 1.397.; Nemesianus: *Cynegetica*. 228.; Calp. Sic. VI. 4., Braund, 1986. 42.

46 Theophrastos. *Peri Lithón* 7.58.; Plin. *Nat. hist.* 33.113–114.

47 Ibid. 37.110.

48 Ibid. 37. 35.

49 Strab. 15.1.57. (711)

voltak pontos értesüléseik, hiszen jelentősen túlbecsülték a térség nagyságát, amely szerintük a Fekete-tengertől a nagy hegységig (valószínűleg a Himalájáig) ért.⁵⁰

Mindemellett a gazdasági haszonszerzés mellett a térség elfoglalását idealista okok is motiválták. Tudjuk például, hogy uralkodása végén Nero is meg akarta hódítani a Kaukázust, ezért besorozott egy új legiót, a legio I Italicát, amelybe 6 lábnál magasabb harcosok kerülhettek csak be és ezt az egységet a császár Nagy Sándor phalanxának nevezte.⁵¹ A súlyos személyiségzavarral küzdő császár ezzel nyilvánvalóan valami olyan haditettet akart végrehajtani, ami egyenrangú a világtörténelem legnagyobb hódítójának tetteivel. Az *imitatio Alexandri Magni* során egy olyan területet akart meghódítani, ahol a makedón világhódító nem járt, így annak meghódítása az ő – ti. Nero – személyes dicsősége lett volna.

The Phasis and its surroundings in Arrian's Periplus

Abstract

Mythical stories were connected to real locations and spaces in ancient geography, which formed a peculiar part of the remote folklore. In this present paper I engage in the legendary location of one of the most well-known Greek mythological story of Iason and the Argonauts, the Phasis river and its surroundings in Kolchis, by examining and providing a commentary to the relating part of the Periplus of the Euxine Sea by the Greek-Roman historian-politician of the 2nd century AD Arrian. In this paper I have collected the mentioning of the river Phasis and Kolchis in ancient literature. Besides its mythical nature, the area was of great economical importance for the Greeks and later for the Romans. In Arrian's era it was significant due to short sea shipping in the Black Sea and because of its strategic situation to control inland passages in the Caucasus.

50 Arr. *Anab.* 5.3.1.; Philost. *Vit. Apoll.* 2.2–3.; Oros. 1.36. a földrajzi tévedésekhez vö. Braund, 1986. 43.

51 Suetonius: *Nero.* 19.4.; Braund, 1986. 45.